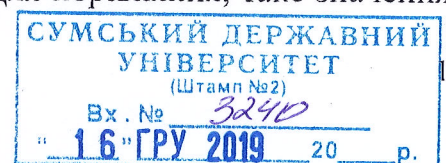

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора економічних наук, доцента
Дубини Максима Вікторовича
на дисертаційну роботу
Поляха Сергія Сергійовича
на тему: «Методичні засади захисту інтересів
споживачів на ринку фінансових послуг»,
подану до спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 у
Сумському державному університеті
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Актуальність теми дослідження

В Україні питання організації якісної системи захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг є актуальним і вимагає вирішення. Постановою Правління Національного банку України № 391 від 18 червня 2015 р. (остання редакція - у травні 2018 року) було затверджено Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Відповідно до ключової мети даної Програми, в Україні необхідно створити умови для сталого економічного розвитку шляхом ефективного розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів в умовах вільного ринкового середовища. Програма зосереджена на реалізації заходів за трьома основними напрямками: забезпечення стабільності та динамічного розвитку фінансового сектору; розбудова інституційної спроможності регуляторів фінансового сектору та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; захист прав споживачів фінансових послуг та інвесторів.

Ефективність вирішення проблеми захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг в Україні гальмується низьким рівнем фінансової грамотності та фінансової залученості населення. Так, зокрема, за результатами дослідження, проведеного Організацією економічного співробітництва та розвитку у 2018 р., загальний рівень фінансової грамотності в Україні (включає в себе оцінку фінансових знань, ставлення та поведінку населення) складає 11,6 балів із 21. Для порівняння, таке значення

Польща мала у 2017 р. В таких країнах як Білорусія, Грузія, Угорщина, Польща, Російська Федерація, Туреччина загальний індекс фінансової грамотності в середньому склав 12,1. Найвище значення індексу фінансової грамотності спостерігається у Франції (14,9), Філіппін (14,8), Норвегії (14,6), в Канаді (14,6), Новій Зеландії, Кореї та Китаї (14,4). В цілому, середній рівень індексу фінансової грамотності для всіх, країн, що брали участь в опитуванні, складає 13,2 із 21 максимально можливих.

Таким чином, вирішення проблеми забезпечення захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг має здійснюватися шляхом синергетичного поєднання регуляторних та інституційних механізмів із заходами, спрямованими на зростання рівня готовності населення бути активними та свідомими споживачами фінансових послуг.

***Ступінь обґрунтованості та достовірності положень,
висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації***

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, опублікованими її автором науковими працями і авторефератом дає можливість відзначити, що наукові результати, висновки і рекомендації характеризуються високим ступенем обґрунтованості й достовірності, є достатньо аргументованими. Наукові положення, що знайшли відображення в дисертації, є глибоко дослідженими, про що свідчить структурна побудова та зміст роботи, широкий перелік узагальнених, систематизованих та кваліфіковано опрацьованих автором фундаментальних робіт вітчизняних і закордонних учених та фахівців з питань фінансового ринку, захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг, концептуальних засад вдосконалення державного регулювання в даній сфері, фінансової грамотності, залученості та безпеки населення.

Роботу позитивно характеризує системність підходу до вирішення поставлених завдань, логічна побудова й аналіз причинно-наслідкових

зв'язків. Висновки та рекомендації, сформульовані дисертантом, є достовірними, що підтверджується відповідними актами та довідками про впровадження.

Крім того, обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, підтверджується публікацією основних результатів дослідження у наукових фахових виданнях України та інших держав, оприлюдненням їх на вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях.

Автор у процесі дослідження орієнтувався на сучасну методологію наукового пізнання і технологію наукових досліджень. Так, для вирішення поставлених наукових завдань дисертантом використовувались такі загальнонаукові та специфічні методи дослідження, як аналіз, синтез, логічне узагальнення, порівняльний та статистичний аналіз, метод описових статистик, метод k -середніх та метод Ворда, метод головних компонент, метод Фаррара-Глобера, кореляційний аналіз, метод структурного моделювання, багатофакторний регресійний аналіз та ін. Економіко-математичне моделювання проведено за допомогою програмних продуктів моделювання здійснено за допомогою програмних продуктів STATISTICA 12 та Stata 12.

При проведенні досліджень використовувалась статистична інформація, отримана як з офіційних джерел, так і в результаті літературного пошуку, виконаного автором. Все це обумовило несуперечливість висновків та їх логічний взаємозв'язок.

Виконання дослідження здійснювалось в рамках науково-дослідних робіт Черкаського навчально-наукового інституту державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи» та Сумського державного університету. Зокрема, до звіту за темою «Цифрова економіка: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (№ д/р 0117U003836) увійшли результати щодо забезпечення захисту прав споживачів при залученні кредитних ресурсів через альтернативні інструменти фінансування

в умовах цифровізації економіки; за темою «Економіко-математичне моделювання механізму відновлення суспільної довіри до фінансового сектору: запорука економічної безпеки України» (№ д/р 0117U003924) – щодо розрахунку інтегрального індексу захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг; за темою «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (№ д/р 0109U006782) – щодо вдосконалення вітчизняної системи захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

Підсумовуючи основні висновки і результати дисертаційної роботи, а також особистий внесок здобувача у вирішення обраного ним науково-прикладного завдання, можна зазначити, що наукову новизну становлять такі положення дослідження:

Вперше запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання інтегрального рівня захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг. Даний підхід дозволяє системно врахувати готовність споживачів бути активними учасниками ринку фінансових послуг (шляхом узагальнення індикаторів рівня фінансової грамотності, фінансової залученості та фінансової безпеки населення) та інституційні норми країни щодо організації процесу захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг (реакція на вимоги регуляторів, ефективність процесу контролю дій фінансових посередників у відповідь на скарги клієнтів, забезпечення прозорих дій фінансових посередників та справедливе ставлення до всіх груп клієнтів тощо).

Вдосконалено науково-методичний підхід до дослідження впливу рівня захисту інтересів на ринку фінансових послуг на показники стратегічного розвитку країни за допомогою формалізації неявних структурних зв'язків між рівнем інтегрального індикатора якості забезпечення захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг та рівнями економічного та

соціального розвитку, а також якості державного управління. В основі розробки даного підходу лежить побудова системи одночасних структурних рівнянь яка дозволяє за допомогою введення латентних змінних виявляти закономірності формування належного захисту інтересів споживачів.

Вдосконалено науково-методичний підхід щодо розподілу країн за рівнем захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг. Автор вдало поєднав два способи кластеризації досліджуваних країн: метод k -середніх та метод Ворда. Крім того, варто схвально оцінити обрану ним трьохрівневу систему критеріїв кластеризації: рівень фінансової безпеки, рівень фінансової залученості та рівень фінансової грамотності споживачів на ринку фінансових послуг. Висновки, отримані внаслідок проведеного кластерного аналізу, дають змогу спростувати гіпотезу щодо прямого взаємозв'язку між рівнем захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг та рівнем економічного розвитку країни.

Вдосконалено методичні засади обґрунтування залежності між індикаторами фінансової стійкості та рівнем захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг. Дослідження проводилось за допомогою системного поєднання різних економетричних методів: методу головних компонент, кореляційно-регресійного аналізу та методу структурного моделювання. Це дозволило визначити індикатори фінансової стійкості, які мають статистично значимий вплив на інтегральний рівень якості забезпечення захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг та його компоненти. Крім того, автору вдалося дослідити характер даного зв'язку в розрізі системи неявних структурних взаємозв'язків, виявлених між стійкістю фінансової системи, рівнем економічного розвитку, якістю державного управління та забезпечення захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг.

Набуло подальшого розвитку трактування сутності поняття «захист інтересів споживачів фінансових послуг на ринку фінансових послуг» як гарантованої державою можливості споживачів фінансових послуг

убезпечитися від фінансових втрат, обумовлених екзогенними щодо їх фінансових рішень причинами, підкріплене їх здатністю свідомо ухвалювати фінансові рішення з метою поліпшення власного фінансового благополуччя. При цьому акцентується увага на тому, що ендогенні та екзогенні фактори в контексті аналізу інтересів споживачів відіграють важливу роль під час прийняття ними фінансових рішень з метою поліпшення власного фінансового благополуччя.

Набули подальшого розвитку ключові засади системи забезпечення захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг в контексті доповнення її принципів, цілей, векторів забезпечення інтересів між основними учасниками ринку фінансових послуг. Унаслідок такого переформатування система захисту інтересів споживачів дозволить покращити рівень залученості споживачів до ринку фінансових послуг з урахуванням захисту їх фінансових інтересів та фінансових потреб.

Ці теоретичні узагальнення та методичні рекомендації призначені для використання в практиці розробки державних програмних документів, що визначатимуть вектори розвитку фінансового сектору України. Встановлення емпіричних залежностей суттєво розвивають теорію і практику адресного визначення принципів, методів та інструментів державного регулювання системи захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг, формують методичне підґрунтя для визначення необхідних та достатніх умов досягнення сталого розвитку. Це дозволить підвищити дієвість засобів державного регулювання при управлінні фінансовим ринком.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи

Теоретичне значення виконаного дослідження полягає в розробленні нових та вдосконаленні існуючих теоретичних засад і науково-методичних підходів щодо захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг.

Практичне значення запропонованих в роботі методичних узагальнень

для науки і практики підтверджується можливістю їх використання в діяльності органів державного регулювання, банківських та небанківських фінансових установах.

Основні наукові положення дисертаційної роботи доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, що у комплексі формують підґрунтя для реформування національної системи державного регулювання ринку фінансових послуг.

Висновки та рекомендації щодо дослідження взаємозв'язку між індикаторами фінансової стійкості та рівнем захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг впроваджено у діяльність Черкаського регіонального управління ПАТ КБ «Приватбанк» (довідка від 14.06.2019 р. № 25-13/253); щодо оцінювання індексу захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг – у діяльність МОД ПрАТ "УСК "КНЯЖА ВІСННА ІНШУРАНС ГРУП" (довідка від 22.07.2019 р. № 208-2019); щодо впливу індикаторів фінансової стійкості на рівень захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг – в діяльність Черкаського РУ ПАТ "Страхова група "Ю.БІ.АЙ" (довідка від 17.07.2019 р. № 42697/19).

Одержані дисертантом наукові результати використовуються у навчальному процесі Черкаського навчально-наукового інституту державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи» при викладанні дисциплін: «Страхові послуги», «Ринок фінансових послуг», «Фінансовий менеджмент» (довідка від 15.08.2019 р. № 04-008/410).

***Повнота викладення основних результатів
дисертації в опублікованих працях***

Основні положення та висновки дисертації опубліковано у 20 наукових працях загальним обсягом 6,66 друк. арк., з яких особисто автору належить 5,38 друк. арк., у тому числі: підрозділи у 2 колективних монографіях, 8 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в зарубіжному

науковому виданні, 3 статті в інших наукових виданнях (з них: 12 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз, у тому числі – 2 статті у виданнях, що включені до наукометричної бази Web of Science), 6 публікацій у збірниках тез доповідей на наукових конференціях.

В опублікованих наукових працях розкривається сутність та зміст положень, задекларованих автором як таких, що містять елементи наукової новизни. В дисертації Поляха С. С. використані лише ті результати досліджень, які були отримані ним особисто. У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок дисертанта відображено повною мірою. Кількість, обсяг і якість друкованих праць відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України.

Зміст автореферату є ідентичним змісту дисертації. Автореферат достатньою мірою висвітлює основні наукові і практичні положення дисертаційної роботи і не містить інформації, яку б не було розглянуто в роботі.

Зауваження та дискусійні положення

Поряд з позитивною оцінкою дослідження, за окремими положеннями, висновками та рекомендаціями, наведеними у дисертаційній роботі, слід зробити наступні зауваження, які в окремих випадках мають рекомендаційний характер та слугують підставою для їх обговорення в дискусійному порядку:

1. Автором у першому розділі (пункт 1.3, стор. 44 – 65) дисертаційної роботи досліджено нормативні акти та інші положення, які стосуються забезпечення системи регулювання захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг. Проте для комплексного розуміння в роботі не вистачає консолідованої таблиці або схеми, на якій було б представлені сильні та слабкі сторони існуючого нормативного забезпечення.

2. Робота значно б виграла, якщо б автор під час розроблення науково-методичного підходу щодо оцінювання якості захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг (пункт 2.2, стор. 109 – 110) в частині визначення рівня фінансової безпеки використовував би не інтегральний показник, розрахований на основі 47 окремих показників, а 5-6 абсолютних показників, як це було ним зроблено при оцінюванні рівня фактичної залученості населення. Це б покращило розуміння отриманих результатів.

3. В роботі у другому розділі (пункт 2.3, стор. 127 – 132) під час розподілу країн за складовими індексу захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг було проведено дворівневу кластеризацію за допомогою двох методів (к-середніх та Ворда), відповідно до якої досліджувані країни розподіляються на три кластери. Проте потребує додаткових пояснень доречність проведення даного аналізу, оскільки у попередньому підрозділі дисертації країни вже були проранжовані відповідно до обчисленого індексу захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг.

4. Автор доводить наявність двосторонніх зв'язків між рівнем захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг та показниками фінансової стійкості (пункт 3.2, стор. 169 – 171), використовуючи систему одночасних структурних рівнянь. Проте в цьому контексті доречно було б провести тест Гренджера, який дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки досліджуваних показників.

5. В першому розділі (пункт 1.4, стор. 72 – 76) дисертаційної роботи, на нашу думку, недостатньою мірою обґрунтовано позиціонування Національного банку України як ключового регулятора захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг України, оскільки вітчизняне законодавства не надає йому відповідних повноважень, а проекти вже розроблених нормативних документів, що надають НБУ такі повноваження, залишаються поки що окремими концепціями інституційного забезпечення регулювання захисту прав споживачів фінансових послуг.

6. В цілому підтримуючи висновок дисертанта (пункт 2.3, стор. 131 – 132) про те, що між рівнем захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг та рівнем економічного розвитку країни немає прямого зв'язку, виникає питання відносно коректності розрахунку інтегрального індексу захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг, оскільки його значення для досліджуваних країн повністю відповідає рівню їхнього економічного розвитку.

Однак висловлені побажання та зауваження не применшують високий науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного дослідження, яке є актуальним та своєчасним, враховуючи сучасні тенденції функціонування ринку фінансових послуг в Україні.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Поляха Сергія Сергійовича на тему «Методичні засади захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг» є самостійно виконаним завершеним науковим дослідженням, в якому вирішено актуальне науково-прикладне завдання удосконалення існуючих та обґрунтування ряду нових науково-методичних підходів до розвитку системи забезпечення захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг України, що має важливе наукове та практичне значення.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті та поставленим завданням, які вирішені у процесі дослідження. Основні положення роботи, які виносяться на захист, мають елементи наукової новизни. Автореферат є автентичним за змістом і відображає основні положення дисертації.

Автором виконано ретельне дослідження українських та зарубіжних наукових праць теоретичного та практичного характеру, вітчизняної та міжнародної нормативної бази, проведені якісні дослідження та отримані науково-обґрунтовані результати.

Викладення наукових результатів, зміст, структура, обсяг і оформлення дисертації відповідають вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (п. п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року зі змінами та доповненнями), а її автор – Полях Сергій Сергійович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Чернігівського національного
технологічного університету
Міністерства освіти і науки України,
доктор економічних наук, доцент

М.В. Дубина

Вчений секретар

У.М. Олійчук